

Tilka Jamnik

Za devetimi gorami: slovenske ljudske pravljice.

Zbrala in priredila Anja Štefan.

Ilustrirala Anča Gošnik Godec in Zvonko Čoh.

Mladinska knjiga (Zbirka Zlata ptica), 2010.

Anja Štefan je vsestransko predana ljudski pripovedi in pravljicarstvu. Ob tem se pogosto spomnim na naključje, da se je rodila 2. aprila (1969), kar je tudi datum rojstva velikega danskega “kralja pravljic” Hansa Christiana Andersena (1805). Diplomirala je iz slovenistike in anglistike ter magistrirala iz folkloristike. Neumorno raziskuje ljudske pripovedi; lani je izšla monografija z naslovom *Anton Dremelj - Resnik (Založba ZRC)*. Ljudske pripovedi zbira in izbira, prevaja in prireja ter jih pripoveduje otrokom in odraslim; z Ireno Matko Lukan in Alenko Veler od leta 1998 vodi pripovedovalski festival *Pravljice danes*. Po ljudskem “dišijo” tudi njena avtorska besedila, poezija in proza za otroke: piše pesmi, uganke, slikopise in pravljice za otroke. Sodeluje in objavlja v revijah *Ciciban* in *Cicido* ter je doslej izdala okrog 20 knjig avtorskih besedil in priredb ljudskih pripovedi. Zanje je prejela več nagrad.

Knjiga *Za devetimi gorami* na 238 straneh prinaša 54 slovenskih ljudskih pripovedi. Čeprav že dolgo potujejo iz roda v rod, nekatere med njimi celo 150 let, jih je več kot tretjina tokrat prvič objavljenih. Njen namen je slovenskim bralcem predstaviti manj znane, a izvrstne ljudske pripovedi, ki otroke nagovarjajo tudi danes. V knjigo so najprej uvrščene živalske pravljice, primerne za najmlajše bralce, sledijo daljše povedke in nato bogato razvite čudežne pravljice, ki so primerne za starejše otroke, šolarje in druge ljubitelje pravljic.

Na koncu knjige je seznam virov vseh 54 pripovedi in *Spremna beseda* Anje Štefan, v kateri predstavi svoje dolgoletno delo ob tej zbirki. Pojasnjuje, da je želela ustvariti knjigo slovenskih pripovedi, ki bo motivno raznovrstna, živa in berljiva. Hkrati je želela najti način, ki bo do gradiva spoštljiv, ter hkrati ploden za nadaljnje življenje med bralci. Znana so ji

namreč stroga merila, ki jih v zvezi z objavljanjem ljudskih pripovedi zagovarjajo folkloristi, a se hkrati zaveda, da otroci in odrasli pričakujejo izbrane zgodbe, povedane jasno in razumljivo, gladko berljive in takšne, ki ob branju nudijo užitek.

Vsa leta svojega delovanja je Anja Štefan iskala slovenske pripovedi z mislijo na mlade bralce. Ob tem je ob srečevanju z različnimi viri in ob različnih priložnostih poskušala izbrati "taprave", kot je to davno pred njo počela Kristina Brenkova: "Ljudske pripovedi za otroke je treba izbirati s pinceto."

Prيرهanje besedil v "milejšo" obliko in otrokom primernejše sporočilo bi vsekakor lahko bil izziv za temeljito študijo. Tovrstna primerjalna analiza bi tudi ne mogla obiti dejstva, da Anja Štefan občuduje in do neke mere nadaljuje delo Kristine Brenkove na področju prevajanja, prirejanja in urejanja ljudskih pravljic z vseh koncev sveta. Večkrat sta se srečali in izmenjali mnenja ter izkušnje; znano je tudi, da je Kristina Brenkova cenila njeno delo na tem področju.

Pri oblikovanju izbora je bila avtorica pozorna na to, da zgodbe pritegnejo z napetostjo in humorjem ter se tičejo življenja, čeprav ga odslikavajo po eni strani poenostavljeno, po drugi zastrto s simbolno govoricco. Vse to namreč omogoča, da pritegnejo bralce različnih starosti ter različnih življenjskih in bralskih izkušenj. Izbirala je motivno različne pripovedi in sledila čim pristnejšim virom ter čim kakovostnejšim ubeseditvam. Poskušala je sicer doseči tudi čim enakomernejšo zastopnost vseh slovenskih pokrajin, vendar sta v končnem izboru močnejše zastopani Dolenjska in zahodna Slovenija.

Pri prirejanju se Anja Štefan ves čas giblje med zvestobo folklornemu gradivu in potrebnim preoblikovanjem, ker je zelo malo ljudskih pripovedi, pri katerih bi zadostoval le dobeseden prevod v sodobno slovenščino. Kakšno in kolikšno je bilo poseganje v besedila, je bilo odvisno predvsem od izhodiščnega besedila samega. V vseh primerih je ohranjala, kar se ji je zdelo mogoče in vredno ohraniti, ter po svoje dograjevala, kar se ji je to zdelo potrebno. Prenos iz govora v zapis ter iz narečja v knjižni jezik zelo spremeni ritem in glasovno podobo besedila, zato je sledila svojemu občutku za ritem in zvočnost besed ter "tkala novo tkanje iz starih niti," pojasnuje v spremni besedi. Primeri, ki jih navaja, nam dajo slutiti, kaj to pomeni. V ubeseditvah se ni želela odpovedati nekaterim posebnostim govorjenega jezika, ki ga delajo sočnega in blagozvočnega, ponekod je ohranjeno tudi narečno besedje. Jezikovne posebnosti in odstopanja od knjižne norme bralcem ne bodo povzročali težav, še posebej če bodo pripovedi brali na glas in nekoliko počasneje, je prepričana Anja Štefan,

in dodaja: “Besedam tako in tako dobro dene, če jim pustimo izzveneti.” Zato na začetku knjige tudi tale citat: “Morda vam bodo boljši špas, / če jih preberete na glas – / saj če besedam daš zvenet', / drugače znajo zaživet'.”

Pri izboru ljudskih pravljic je stremela tudi k temu, da bi bilo dogajanje dovolj sprejemljivo in da vanj ne bi bilo treba vsebinsko posegati. Pravi, da ogrodnega dogajanja ni spreminjala, po potrebi pa je to počela z obrobnimi podrobnostmi, npr. tudi s takšnimi, ki bi v sodobnem času spodbujale nestrpnosti (goljuf – cigan). Podobno je ravnala pri nekaterih izražanjih krutosti. Posebno konci so občutljivi, meni Anja Štefan, saj je od njih odvisno, kako celotna pripoved izzveni ter kakšno vzdušje in razmišljanje vzbudi. Mnoge pripovedi so jo tako postavljale pred opredeljevanje, kaj želi izpostaviti in česa ne. Ob zavesti, da ohranja izročilo, je obenem vendarle želela slediti svojemu prepričanju in pogledu na svet. Določene vsebinske poudarke je zato zasukala tako, “da lažje padejo v današnji čas oz. v njeno dojetanje odnosov med ljudmi in odnosa do sveta”. Prepričana je, da tako na nekem drugem nivoju počne to, kar je folklornemu pripovedovanju lastno že od nekdaj: raziskovanje folkloristike dokazuje, da so pripovedovalci vedno upoštevali okoliščine, v katerih so govorili.

In zakaj želimo ljudske pravljice približati sodobnim otrokom? V bogatem ljudskem izročilu je zelo malo pripovedi, ki bi se pripovedovale predvsem otrokom; med seboj so si jih govorili predvsem odrasli. (Podoben trend prirejanja književnih del za odrasle v mladim dostopnejšo bralno obliko ves čas opažamo tudi pri avtorskih besedilih, ki predstavljajo t. i. kanon v slovenski in svetovni književnosti.) Toda tudi Anja Štefan znova poudarja, da je v pravljicah ljudska modrost prehajala iz roda v rod in se ohranila vse do danes, in le-to je vredno posredovati sodobnim otrokom. “S pravljicami otrokom prenašamo pomembne informacije o vprašanjih, ki ljudi zadevajo že od nekdaj. Na simbolni ravni se iz njih morda lahko učijo, kako se znajti v življenju, kako izbirati poti, za kaj se odločati, kako ravnati ...”

Pravljice bogati več kot 100 ilustracij Ančke Gošnik Godec in Zvonka Čoha. To so ilustracije manjšega formata, mestoma celo bolj kot vinjete, presenetijo tudi celostranske podobe. V resnici gre za ilustrirane pravljice, kjer ilustracija likovno obogati besedilo, ga dopolnjuje in včasih celo presega. Odločitev likovnega urednika Pavleta Učakarja, da v knjigo uvrsti le ilustracije dveh ilustratorjev, je premišljena in dognana: z vzpostavitvijo dveh tako raznolikih likovnih svetov zaobjame celoto pravljničnega sveta, obe njegovi razsežnosti, tako pravljnično čarobnost in čudenje kot humornost in prefriganost ljudskega izročila.

Ančka Gošnik Godec (1927) je po svoji temeljni orientaciji slikarska ilustratorka. Umetnica pravi, da je že kot otrok spoznala ljudske pravljice

in jih vzljubila. Ilustrirala je številne ljudske pravljice z vseh koncev sveta (v zbirkah Slovenske ljudske pravljice, Babica pripoveduje, Mamka Bršljanka idr.), z njimi obogatila otroštvo mnogih bralcev in za svoje delo prejela številne nagrade. Strokovnjaki ugotavljajo, da je njen likovni medij predvsem barva, s katero ustvari razpoloženje tako narave kot živalskih in človeških likov. Opozarjajo, da se v njenih podobah zrcali tradicija srednjevropskega in zlasti slovenskega pravljicarstva s številnimi podrobnostmi in domišljjskim vzdušjem, vedno tudi s pridihom humorja. Rada ilustrira čarobne in nežne zgodbe ter hkrati z dokumentarno natančnostjo (kar z naravoslovnim znanjem!) upodablja tudi realni svet (predvsem rastline!), celota pa je vedno čudovito pravljica.

Zvonko Čoh (1956) je ilustrator in avtor animiranih filmov, tudi avtor televizijskih spotov, kratkih risanih filmov in reklam; za ilustracije več slikanic in knjig je prejel številne nagrade. Njegovi liki niso ljubki ter predvsem ne sledijo temu, da bi bili lepi liki pametni, grdi pa neumeni, temveč so zelo raznoliki, nekako karikirani, humorni in dinamični, v nenehnem gibanju (najraje na prostem, v naravi), kar je najbrž res do neke mere posledica ukvarjanja z risanim filmom, kot pravi Čoh sam. To pa so kot nalašč lastnosti druge značilne plati likov in vzdušja ljudskih zgodb.

V pričujočem zapisu je delu Anje Štefan mogoče izreči le občudovanje in spoštovanje. Opravlja izjemno plemenito delo pri ohranjanju folklorne dediščine in njenem posredovanju sodobnim bralcem, tako otrokom kot odraslim. Zbirka *Za devetimi gorami* ponuja mešanico dobrih ubeseditev nekaterih vseslovenskih znanih motivov in svežih, manj prepoznavnih, lokalno omejenih ali celo avtobiografsko podloženih zgodb. Bralce (in poslušalce) nedvomno očarajo s sočnostjo, domiselnostjo in žlahtnim humorjem. Razkošna naslovnica Ančke Gošnik Godec, ki v čudovitem grajskem vrtu upodablja pot in dva lika, kraljično in kralja, neustavljivo vabi v privlačni magični svet ljudskega pravljичnega izročila. Ker si naslovna lika živo in navdušeno pripovedujeta, očitno vabita predvsem v (glasno) medgeneracijsko branje in pripovedovanje ... kar zelo priporočamo. Zbirka bi sodila v vsak slovenski dom, saj je lahko žlahtno družinsko branje.